

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

DOI : 10.33274/2079-4762-2020-47-1-9-16

JEL : E60, G00, H20, M20

УДК 343.9

Іванова Н. С.,
д-р екон. наук,
доцент

Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського,
Кривий Ріг, Україна,
e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua
e-mail: koval@donnuet.edu.ua

Коваль М. М.,
здобувач вищої освіти

ВПЛИВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

UDC 343.9

Ivanova N. S.,
Grand PhD in Economic
sciences,
Associate Professor

Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Krivyi Rih, Ukraine,
e-mail: ivanova@donnuet.edu.ua
e-mail: koval@donnuet.edu.ua

Koval M. M.,
applicants for higher education

IMPACT OF MONEY LAUNDERING ON THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Мета — дослідити вплив легалізації злочинних доходів на рівень економічної безпеки України.

Методи. Теоретичною базою дослідження виступають здобутки зарубіжних та вітчизняних науковців. Для досягнення поставленої мети було використано такі методи дослідження: аналізу, синтезу та порівняльного аналізу — для оцінювання рівня економічної безпеки та показників системи фінансового моніторингу; кореляційного аналізу — для виявлення існування та щільності зв'язку між рівнем економічної безпеки та показниками ефективності антилегалізаційного стримування в Україні; графічний та побудови аналітичних таблиць — для наочного відображення результатів дослідження.

Результати. Результати аналітичного дослідження зв'язку між системою антилегалізаційного стримування в Україні та рівня економічної безпеки дають можливість зробити такі висновки. Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки України за 2012–2018 рр. свідчить, що економічна безпека держави знаходиться у незадовільному стані. Що стосується рівня мінімізації економіки, то він зменшується через збільшення кількості відкритих та прозорих операцій. Рівень економічної безпеки не може знаходитись на достатньо прийнятному стані через предикатні злочини. За даними 2013–2018 рр. найбільшу частку у структурі предикатних злочинів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів, розпочали правоохоронними органами, займають фіктивне підприємництво, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та шахрайство. Результати кореляційного аналізу дозволили стверджувати, що рівень впливу тіньової економіки оцінюється як сильний обернений. Окрім того, сильний зворотний зв'язок на рівень економічної безпеки спостерігається і стосовно показника «Частка кримінальних проваджень за ст. 209 КК України».

Ключові слова: економічна безпека, легалізація, відмивання доходів, кореляційний аналіз, національна безпека.

Постановка проблеми. Проблема легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, набула особливої значущості для України протягом останнього десятиліття,

оскільки криміналізація економіки стала однією з головних загроз для економічної безпеки нашої держави. Суспільна небезпечність цього явища останнім часом виявляється в

нових аспектах. Виникнення проблеми «відмивання брудних» грошей прямо пов'язане з діяльністю організованої злочинності та тінізацією економіки. Через «відмивання» доходів, одержаних злочинним шляхом, останнім надається вигляд законних засобів, щоб у подальшому впровадити їх в економічні та фінансові структури держав. Тому боротьба з «відмиванням коштів» визнається більшістю країн як один із важливіших заходів протидії організованим злочинності. Актуальність даної теми зумовлена широким тлумаченням безпеки, що передбачає як впливові чинники безпеки ті явища, які ще декілька десятиліть тому не викликали б пильної уваги — зокрема процеси легалізації злочинних доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження економічної безпеки національної економіки та шляхів її забезпечення зробили вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: З. Варналій, В. Геєць, В. Лойко, В. Маргасова, А. Сухоруков, Ю. Харазішвілі, Б. Бузан, Х. Моргензан, Д. Олвей, Дж. Р. Голден, Р. Келлі та ін. Дослідженню проблеми боротьби з «відмиванням» грошей у контексті забезпечення економічної безпеки України присвячені праці таких науковців, як В. Рижих, Л. Грабовський, О. Глушенко та ін.

Мета статті — дослідження впливу легалізації злочинних доходів на рівень економічної безпеки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для України проблема національної економічної безпеки виникла після здобуття країною незалежності. У 2015 р. ухвалено «Стратегію національної безпеки України» — перший документ, який розроблено винятково з практичною метою комплексного захисту національної безпеки та територіальної цілісності України. Основними загрозами національній безпеці визначено: агресивна політика Росії; неефективність системи забезпечення національної безпеки України; корупція та неефективна система державного управління; економічна криза, виснаження фінансових ресурсів держави, зниження рівня життя населення; загрози енергетичній, інформаційній, екологічній і техногенній безпеці [1].

Закон України «Про основи національної безпеки України» втратив чинність на підставі введення в дію Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018, який регламентує такі стратегії: Стратегія на-

ціональної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія кібербезпеки України. На відміну від закону від 2003 р., представлений законодавчий акт регламентує проблему забезпечення економічної безпеки національної економіки тільки в разі визначення фундаментальних національних інтересів України, а саме: сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства і держави для забезпечення зростання рівня та якості життя населення [2].

Зростання економічних злочинів здійснює значний негативний вплив на стан економічної безпеки. Є. Стрельцов стверджує, що економічна злочинність — це передбачені кримінальним законом діяння, спрямовані на порушення відносин власності (майнові відносини) й існуючого порядку здійснення господарської діяльності [3].

Поряд із категорією «економічні злочини» часто вживається категорія «тіньова економіка» (підпільна економіка) як сукупність відносин у процесі виготовлення матеріальних благ і послуг на підґрунті прихованої від державних контролюючих органів економічної діяльності фізичних і юридичних осіб, яка приносить більш високі, ніж у легальній сфері прибутки та інші особисті вигоди [4]. Тіньова економіка є підґрунтям для економічної злочинності.

Слушним є твердження Л. А. Грабовського, який вважає, що поліпшення системи економічної безпеки тісно пов'язане з протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності [5].

Закон України [6] визначає легалізацію (відмивання) доходів як «будь-які дії, пов'язані з вчиненням фінансової операції чи правочину з активами, одержаними внаслідок вчинення злочину, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких активів чи володіння ними, прав на такі активи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так самонабуттям, володінням або використанням активів, одержаних унаслідок вчинення злочину» [6].

До основних (предикатних) злочинів, з якими тісно пов'язана легалізація отриманих у такий спосіб доходів, належать ті, що безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди: шахрайство (ст. 190 КК); заволодіння

чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК); контрабанда (ст. 201 КК); шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК). До підпорядкованих (вторинних) злочинів можна віднести: незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом (ст. 209, 209-1 КК України) та деякі інші [7].

У 2013 р. було затверджено нову редакцію Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, у яких складовими економічної безпеки визначено такі: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпека [8].

Інтегральний показник рівня економічної безпеки України та його складові розраховуються Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (рис. 1).

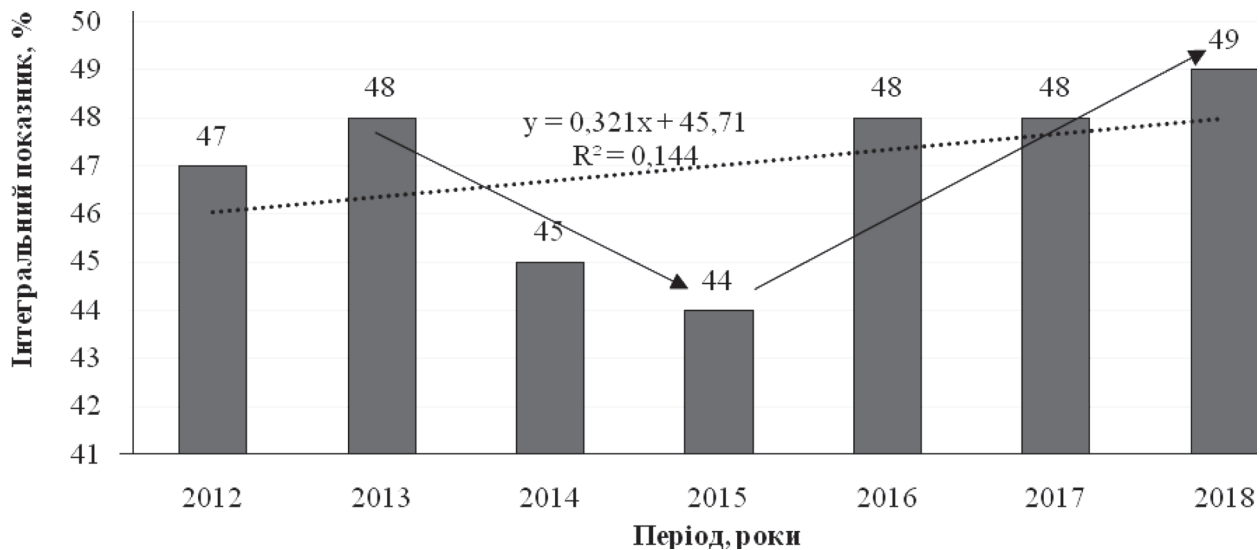

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки України, 2012–2018 рр. (побудовано авторами)

За даними рис. 1 можна зробити висновок про позитивну тенденцію щодо динаміки рівня економічної безпеки України. Упродовж дослідження значення інтегрального показника рівня економічної безпеки України коливається в межах 44–49 %, що відповідає зоні «незадовільна зона економічної безпеки» [8; 9]. Найнижче значення показника спостерігається в 2015 р. — 44 %, що менше значення 2012 р. на три відсоткових пункти (в. п.) або на 6 %. Максимальне значення інтегрального показника зафіксовано за даними на 1-е півріччя 2018 р. на рівні 49 %, що більше значення 2017 р. на 1 в. п. та більше мінімального значення (2015) на 5 в. п. або на 11 %.

Динаміку в розрізі складових інтегрального показника економічної безпеки України (за субіндексами) показано на рис. 2.

Дані рис. 2 дозволяють стверджувати, що оптимальне значення упродовж дослідження зафіксовано тільки за даними продовольчої безпеки, значення показника якої коливається

ся в межах 86 % (2013) — 94 % (2014). На 1-е півріччя 2018 р. значення становить 90 %. На кінець 2017 р. рівень соціальної безпеки складає 59 %, 1-е півріччя 2018 р. — зменшення на 3 в. п. — 56 %, що відповідає незадовільному значенню. Необхідно зазначити, що протягом 2012–2013 рр. значення соціальної безпеки можна характеризувати як задовільний стан. На кінець 2017 р. — 1-е півріччя 2018 р. в зоні небезпеки знаходиться інвестиційно-інноваційна складова економічної безпеки: 33–30 %, спостерігається тенденція до подальшого зменшення.

Для проведення подальшого дослідження визначено, що показниками ефективності функціонування системи антилегалізаційного стримування в Україні є: рівень тіньової економіки; інформування про фінансові операції; сумарний обсяг чистого іллегального фінансового відтоку з України (млн дол.); динаміка втрат бюджету від несплати податку на прибуток із сумарного обсягу чистого ілле-

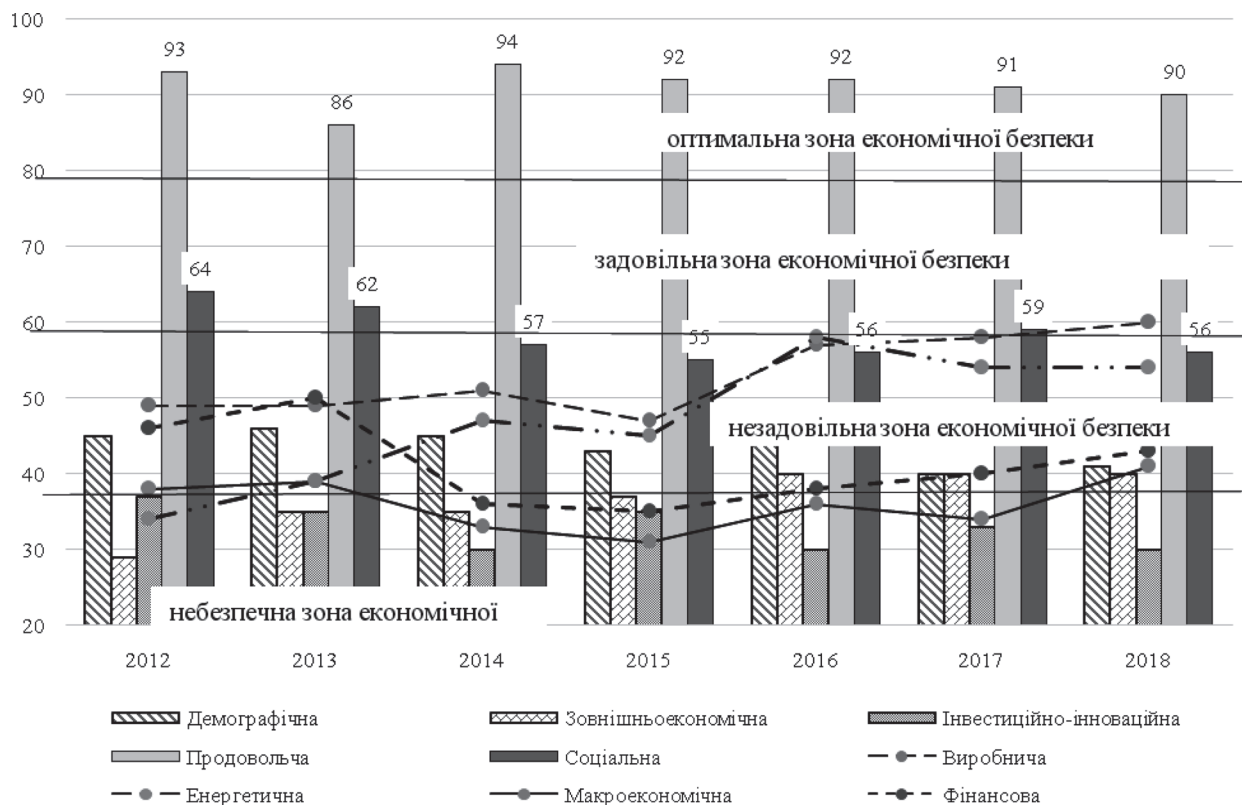

Рис. 2. Динаміка складових економічної безпеки України, 2012–2018 рр. (побудовано авторами)

гального фінансового відтоку з України (млн. дол.); частка кримінальних проваджень за ст. 209 КК України; кількість засуджених осіб за ст. 209; штрафні санкції (млн грн); сума коштів, визнана легалізованою (млн грн); сума коштів, повернута в дохід держави (млн грн).

У результаті проведеного розрахунку коефіцієнтів кореляції між інтегральним показником рівня економічної безпеки України та показниками ефективності антилегалізаційного стримування в Україні визначено, що найбільше впливає рівень тіньової економіки (рис. 3).

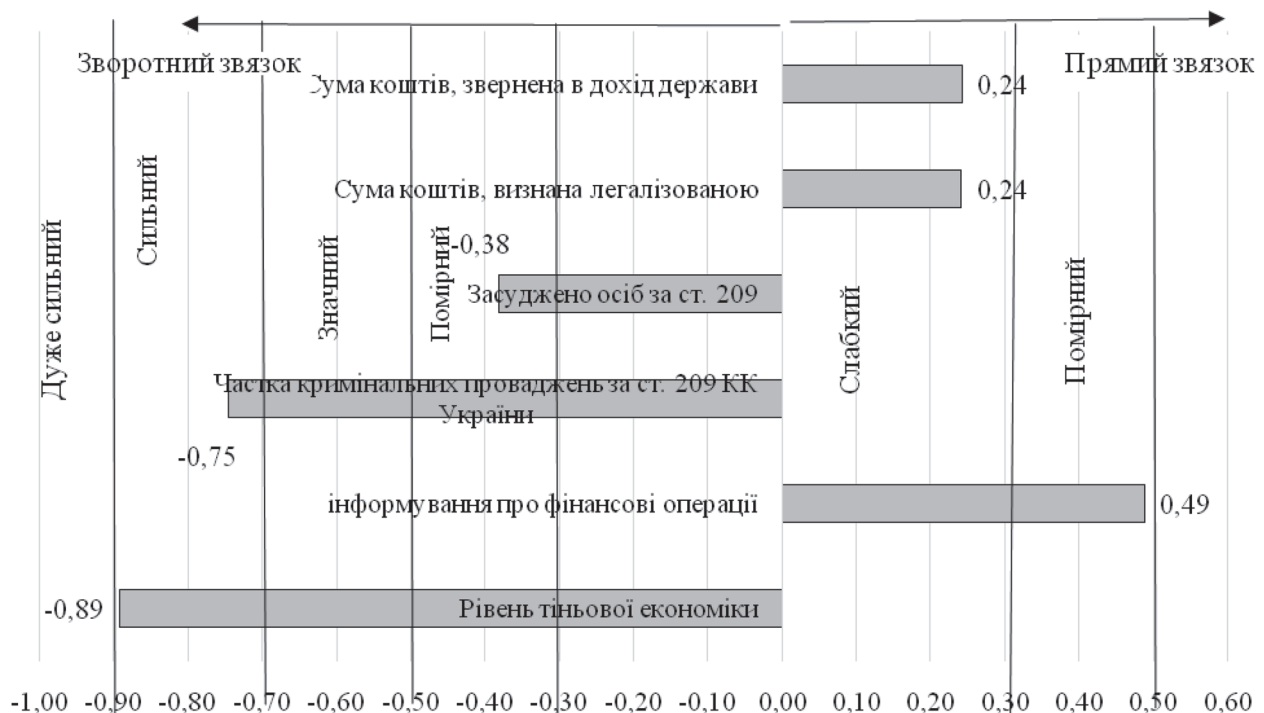

Рис. 3. Кореляційний зв'язок між інтегральним показником рівня економічної безпеки та показниками ефективності антилегалізаційного стримування в Україні

Рівень впливу тіньової економіки оцінюється як сильно обернений, ($r = -0,89$), тобто в разі збільшення рівня тінізації економіки на 1 % рівень економічної безпеки зменшується на 0,89 %. Окрім того, сильний зворотний зв'язок на рівень економічної безпеки спостерігається і стосовно показника «Частка кримінальних проваджень за ст. 209 КК України» — 0,75.

Характеристику щільності показника «Рівень тіньової економіки» з різними субіндексами економічної безпеки показано на рис. 4.

Результати проведеного кореляційного аналізу дозволяють стверджувати про зворотний зв'язок між рівнем тінізації економіки та всіма субіндексами економічної безпеки — коефіцієнти кореляції мають від'ємне значення. Сильний вплив рівня тінізації економіки зафіксовано щодо макроекономічної безпеки, коефіцієнт кореляції становить 0,73; значний вплив — на виробничу безпеку ($r = -0,66$).

Вплив показника «Частка кримінальних проваджень за ст. 209 КК України» характеризується як від'ємний — показники кореляції мають від'ємне значення, за винятком інвестиційно-інноваційної безпеки (рис. 5).

Частка кримінальних проваджень за статтю «відмивання брудних грошей» суттєво впливає на виробничу безпеку. Збільшення показника на 1 % приводить до зменшення рівня виробничої безпеки на 0,89 %. Значний зворотний зв'язок зафіксовано і за такими субіндексами економічної безпеки, як зовнішньоекономічна безпека та енергетична безпека. Коефіцієнти кореляції становлять $-0,69$ та $-0,68$ відповідно.

Результати проведеного дослідження мають практичне застосування під час формування заходів забезпечення економічної безпеки національної економіки.

Висновки. У результаті проведеного дослідження щодо впливу легалізації злочинних

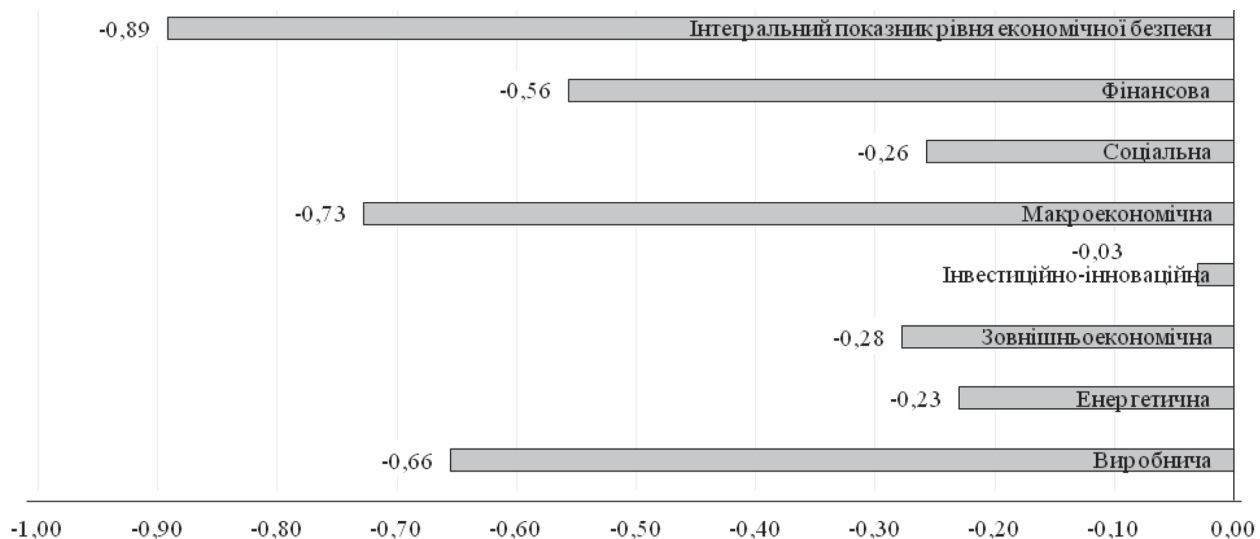

Рис. 4. Кореляційний зв'язок між рівнем тіньової економіки та субіндексами економічної безпеки

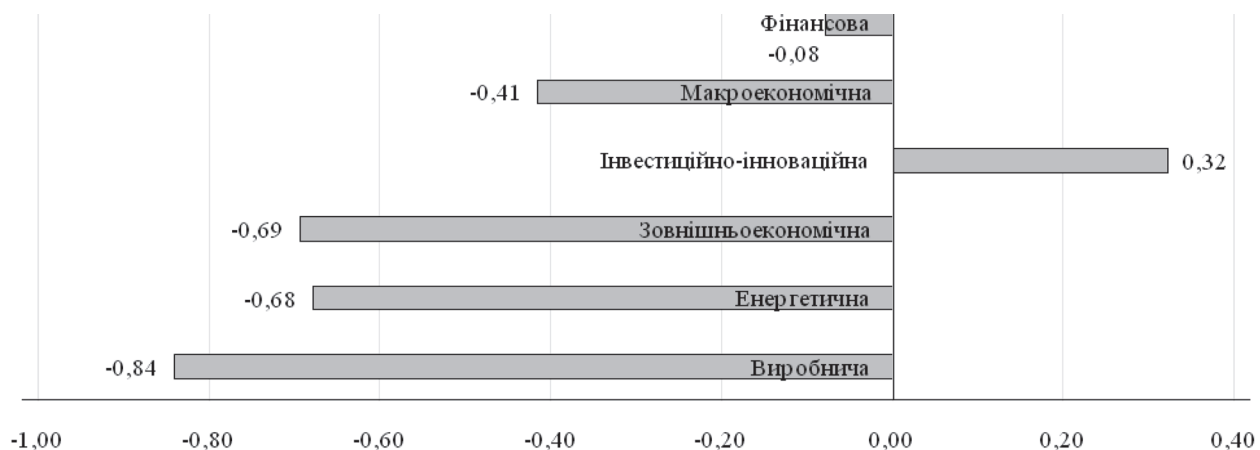

Рис. 5. Кореляційний зв'язок між показником «Частка кримінальних проваджень за ст. 209 КК України» та субіндексами економічної безпеки

доходів на рівень економічної безпеки України можна зробити такі висновки.

На сьогодні легалізація незаконно отриманих грошей, тобто процес, за допомогою якого приховуються існування, незаконне походження чи незаконне використання доходів, є однією з головних проблем низького рівня економічної безпеки України. Зростання економічних злочинів здійснює значний негативний вплив на стан економічної безпеки. Поліпшення системи економічної безпеки тісно пов'язане з протидією легалізації (відмиванню) доходів, одержаних унаслідок злочинної діяльності. З метою реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також внесення пропозицій щодо її формування створено Державну службу фінансового моніторингу України.

Динаміка інтегрального показника рівня економічної безпеки України за 2012–2018 рр. свідчить, що економічна безпека держави знаходиться на незадовільному рівні. Що стосується рівня тінізації економіки, то він зменшується через збільшення кількості відкритих та прозорих операцій. Рівень економічної безпеки не може перебувати на достатньо прийнятному рівні через предикатні злочини. За даними 2013–2018 рр., найбільшу частку у структурі предикатних злочинів у кримінальних провадженнях, пов'язаних з відмиванням злочинних доходів, розпочатими правоохоронними органами, займають фіктивне підприємництво, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та шахрайство.

Результати кореляційного аналізу переконують, що рівень впливу тіньової економіки оцінюється як сильний обернений. Окрім того, сильний зворотний зв'язок на рівень економічної безпеки спостерігається і щодо показника «Частка кримінальних проваджень за ст. 209 КК України».

Результати проведених досліджень дозволяють стверджувати, що основними заходами для протидії відмиванню незаконно отриманих коштів є: збирання, оброблення та проведення аналізу фінансових операцій, які підлягають моніторингу; проведення національного оцінювання ризиків; налагодження співпраці та обміну інформацією з іншими державними органами та забезпечення пред-

ставництва України в міжнародних організаціях з питання запобігання та протидії легалізації незаконно отриманих коштів. Окрім того, створення умов зростання рівня доходів населення; відновлення довіри до банківської системи, посилення захисту прав споживачів фінансових послуг; розроблення ефективної системи аналізу інформації про підозрілі фінансові операції; зменшення обігу готівки у населення та призупинення відтоку фінансового капіталу з України. Ще одним завданням з покращення економічної безпеки та зменшення рівня незаконно отриманих коштів є протидія організованим злочинності, що допоможе знизити рівень податкових злочинів.

Для кожної держави боротьба з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму є питанням національної безпеки. Реалізація стратегії детінізації української економіки, яка передбачає вжиття комплексу взаємопов'язаних заходів щодо створення сприятливих умов для легальної господарської діяльності та посилення відповідальності за економічні злочини, дозволить поліпшити соціальний клімат у суспільстві, підвищити рівень доходів та соціального захисту громадян, залучити значні додаткові бюджетні надходження та інвестиційні ресурси для забезпечення сталого і динамічного економічного зростання, реалізації євроінтеграційного стратегічного вибору України.

Список літератури

1. Стратегія національної безпеки України: Наказ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 31. Дата оновлення: 15.03.2020. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 17.03.2020).
3. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти. *Економічні злочини: попередження і боротьба з ними* / за ред. А. І. Комарової, М. О. Потебенько та ін. Київ : Проблеми людини, 2001. Т. 25. С. 270–331.
4. Кальман О. Г. Економічна злочинність і суміжні з нею поняття. *Проблеми законності*. 2002. Вип. 55. С. 133–141.
5. Гарбовський Л. А. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних зло-

чинним шляхом як складова забезпечення економічної безпеки України. *Актуальні проблеми сучасності (теорія та практика) : міжнародний юридичний вісник. Серія: Право*. 2018. Вип. 1–2 (10–11). С. 200–205.

6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 14.10.2014 № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 50–51. Ст. 2057.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

8. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/218014___218079 (дата звернення : 17.03.2020).

9. Богма О. С. Аналіз рівня економічної безпеки України за основними складовими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 8 (1). С. 11–14. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8_%281_%29__5 (дата звернення : 17.03.2020).

References

1. National security strategy of Ukraine: Decree of the President of Ukraine 2015, no. 287/2015, available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. [Accessed 17 March 2019].

2. On national security of Ukraine : Law of Ukraine 2019 (updated 15.03.2020), [no. 31, available at : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>. [Accessed 17 March 2019].

3. Streltsov, Ye. L. (2001). *Ekonomichni zlochyyny: vnutriderzhavni ta mizhnarodni aspekty* [Economic crimes: domestic and international as-

pects]. In: Komarova A. I., Potebenko M. O., (ed.) *Ekonomichni zlochyyny: poperedzhennia i borotba z nymy* [Economy crimes: prevention and control]. Kyiv, Problemy liudyny Publ., v. 25, pp. 270–331.

4. Kalman, O. H. (2002). *Ekonomichna zlochyynnist i sumizhni z neiu poniattia* [Economic crime and related concepts]. *Problemy zakonnosti* [Problems of legality], no. 55, pp. 133–141.

5. Harbovskyi, L. A. (2018). *Protydiia lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochyynnym shliakhom, yak skladova zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Anti-money laundering as a component of ensuring the economic security of Ukraine]. *Aktualni problemy sushchosti (teoriia ta praktyka). Serii: Pravo* [Current issues of modernity (theory and practice). Series: Right], no. 1–2 (10–11), pp. 200–205.

6. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). On prevention and counteraction to legalization (laundering) of the proceeds from crime or terrorism financing, as well as financing proliferation of weapons of mass destruction, no. 1702-VII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*, no. 50–51, p. 2057.

7. Verkhovna Rada of Ukraine (2001). The Criminal Code of Ukraine : Law of Ukraine 2001, no. 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, no. 25–26, p. 131.

8. Ministry for Development of Economy, Trade and Agriculture (2013). Methodology for calculating the level of economic security in Ukraine, no. 1277, available at: https://zakononline.com.ua/documents/show/218014___218079. [Accessed 17 March 2019].

9. Bohma, O. S. (2016). *Analiz rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy za osnovnymy skladovymy* [Principal component analysis of the level of economic security of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo* [Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy], no. 8 (1), pp. 11–14, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_8_%281_%29__5. [Accessed 17 March 2019].

Objective. The purpose of this article is to study the money laundering impact on the of economic security level in Ukraine.

Methods. Achievements of foreign and Ukrainian scientists form the theoretical foundation of the study. To achieve the target goal, the following research methods have been used: methods of analysis, synthesis and comparative analysis (while assessing the level of economic security and the financial monitoring system indices); method of correlation analysis (while identifying the existence and strength of the correlation between the level of economic security and the effectiveness of anti-money laundering

measures in Ukraine); graphic approach and method of creation of analytical tables (while visualizing the research results).

Results. *As a result of the analytical study on the correlation between the system of anti-money laundering measures in Ukraine and the level of economic security, the following conclusions have been suggested. The integrated economic security index trend in Ukraine for 2012–2018 shows that the state economic security level is poor. As of the level of shadowing of the economy, it decreases due to the increase in the number of open and transparent transactions. Predicate crimes don't allow the level of economic security to achieve the acceptable level. According to the data for 2013–2018, the largest share in the structure of predicate crimes in criminal proceedings related to money laundering initiated by law enforcement agencies is held by fictitious entrepreneurship, embezzlement and fraud. As a result of the correlation analysis, the shadow economy influence level has been estimated to be strong inverse. In addition, strong inverse correlation has been observed between the level of economic security and the "Share of criminal proceedings under Article 209 of the Criminal Code of Ukraine" index.*

Keywords: *economic security, legalization, money laundering, correlation analysis, national security.*

Надійшла до редакції 18.03.2020